

## بسم الله الرحمن الرحيم

### پیامدهای فردی واجتماعی تهمت از منظر اسلام

طاهره ناصری<sup>۱</sup>

#### چکیده

یکی از رذائل اخلاقی که از گناهان کبیره به شمار می‌آید تهمت است. لذا قرآن کریم می‌فرماید: تهمت عذاب شدیدی را به دنبال دارد چون انسان چیزی را به دروغ به دیگری نسبت می‌دهد درحالی که او مرتکب گناه یا عمل زشتی نشده است. از بزرگترین آفات زبان تهمت است. هر نوع نسبت دروغ و به دور از حقیقت را به افراد تهمت می‌نامند. از طرفی اسلام تهمت را حرام دانسته و از مومنان خواسته تا از سوءظن به یکدیگر اجتناب ورزند و در صورت پیدایش سوءظن به آن اعتنا نکنند و از طرفی دیگر به مؤمنان دستور داده تا خود را در معرض تهمت قرار ندهند. نگارنده این موضوع را از بعد فردی و اجتماعی مورد بررسی قرار داده و به این سوال پاسخ می‌دهد که پیامدهای فردی و اجتماعی تهمت از منظر اسلام چه می‌باشد؟ روش نگارنده در این مقاله به صورت توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و سایتهای معتبر است که باتوجه به این منابع به این نتایج دست یافته است: پیامدهای فردی تهمت از منظر اسلام عبارتند از: ۱- از بین رفتن ایمان، ۲- گرفتاری در عذاب آخروی، ۳- گرفتار شدن به سوءظن، ۴- تهمت زنی نشانه فسق، ۵- قرار گرفتن تحت ولایت شیطان. همچنین پیامدهای اجتماعی تهمت از منظر اسلام عبارتند از: ۱- شایعه پراکنی، ۲- ریختن آبروی مؤمن، ۳- ایجاد دشمنی، بغض، کینه، ۴- از بین رفتن صمیمیت و روابط انسانی، ۵- تبلیغ امور ناشایست در جامعه.

**واژگان کلیدی:** تهمت، بهتان، افترا.

#### مقدمه

تهمت رذیله‌ای اخلاقی است که از گناهان کبیره به شمار می‌آید و قرآن کریم می‌فرماید: تهمت عذاب شدیدی را به دنبال دارد چون انسان چیزی را به دروغ به دیگری نسبت می‌دهد درحالی که او مرتکب گناه یا عمل زشتی نشده است و تهمت در اثر عوامل مختلف فردی و اجتماعی از انسان سر می‌زند. از بزرگترین آفات زبان تهمت است. هر نوع نسبت دروغ و به دور از حقیقت را به افراد تهمت می‌نامند. موضوع حاضر را می‌توان از منظر دینی، اخلاقی و... مورد بررسی قرار داد اما نگارنده درصدد است این موضوع را از منظر اسلام در بعد فردی و اجتماعی مورد بررسی قرار دهد و به این پرسش پاسخ دهد که پیامدهای فردی و اجتماعی تهمت از منظر اسلام چیست؟

<sup>۱</sup> . طلبه پایه پنجم مدرسه علمیه فاطمه الزهراء سلام الله علیها آمل.

بحث تهمت، علاوه بر اینکه در کتاب خداوند، قرآن کریم آمده همچنین در روایات و احادیث زیادی از ائمه اطهار (علیه السلام) وارد شده است، با نگاهی به دوران پیامبر می بینیم همواره انسان هایی بودند که به بهانه های مختلف به دیگران تهمت زدند و در مقابل، پیامبران آنها را از این عمل زشت باز می داشتند تا موجب رواج این صفت ناپسند در جامعه نشوند بنابراین نیاز است پیامد های آن بیان شود تا افراد کمتر به سمت این صفت مذموم تمایل پیدا کنند. تاکنون مؤلفان زیادی در این زمینه به بحث و بررسی پرداخته اند از جمله: در کتاب اخلاق اسلامی اثر سید صادق شفاء زاده در مورد تهمت به طور اجمال بحث شده است. در کتاب تفسیر آیت الله مکارم شیرازی در مورد تهمت در زمان جاهلیت نسبت به خدا و پیامبر بحث شده است و همچنین در کتاب گنجینه ی معارف اثر محمد شهرضا هم به موضوع تهمت پرداخته شده است. سید حسین هاشمی در کتاب اخلاق در نهج البلاغه به پیامد و منشا تهمت از جمله سوء ظن و بدگمانی اشاره کرده است. در کتاب سلسله سخنرانی های استادرفیعی اثر سید علی اکبر حسینی نیشابوری به پیامدهای تهمت و گناه اتهام به بی گناهان، گناه اتهام به شخصیت ها و تهمت زنی نشانه ی فسق اشاره شده است. و همچنین مقالات بسیاری در این راستا به این موضوع پرداخته اند از جمله: اسماء بهارستانی و معصومه پناهی در مقاله ی تأثیرات منفی آفات سه گانه زبان بر زندگی اسلامی به بررسی برخی از آثار منفی تهمت و بهتان در زندگی انسان اشاره کرده است. اعظم وفایی در مقاله ی جستاری در معناشناسی افتراء، بهتان و قلمرو آن در قرآن به معنا شناسی افتراء و پیامدهای آن در قالب بررسی تهمت ها به پیامبران الهی در ذیل آیات متعددی اشاره کرده است که می توان به برخی از مطالب آن برای پیامدهای اجتماعی از این مقاله استناد کرد. باتوجه به این منابع و سایر منابع دیگر نگارنده درصدد است که موضوع: پیامدهای فردی و اجتماعی تهمت از منظر اسلام را در حد توان علمی خود بررسی نماید.

اسلام از طرفی تهمت را حرام دانسته است و از مؤمنان خواسته تا از سوء ظن به یکدیگر اجتناب ورزند و در صورت پیدایش سوء ظن به آن اعتنا نکنند بلکه گفتار و کردار مؤمن را بر صحت حمل نمایند و از طرف دیگر به مؤمنان دستور داده تا خود را در معرفی تهمت قرار ندهند و از گفتن سخنانی که موجب سوء ظن می شود پرهیز نمایند. تهمت موجب نا امنی اخلاقی در جامعه و خانواده می شود. با رواج بهتان هیچکس درباره ی آبروی خود ایمنی نخواهد داشت. کسی که مؤمنی را به ارتکاب عملی خلاف متهم می کند، آبروی او را می برد لذا ظلمی که با تهمت بر کسی روا داشته می شود بسیار بزرگ است. کسی که بهتان می زند به خود و خدا و دیگران خیانت کرده است. بنابراین اگر انسان بتواند رذائل اخلاقی را از دل بیرون کند و دل را جای خدا سازد به سراغ تهمت نمی رود و یقیناً در درمان این بیماری موفق می شود.

از آنجایی که تهمت یکی از بدترین و زشت ترین گناهان است هدف نگارنده از انجام این تحقیق بررسی پیامد های فردی و اجتماعی تهمت از منظر اسلام است. نگارنده درصدد است به واسطه ی بررسی این موضوع بتواند کمکی به تأثیر خوب اخلاق در فرد و جامعه داشته باشد.

## مفهوم شناسی

تهمت در لغت از ریشه وهم به معنای اظهار بدگمانی است که به دل انسان راه یافته است.<sup>۱</sup> در تهمت، انسان از گفتار، رفتار یا حالت دیگری، برداشت بد و منفی می کند که البته این برداشت، گاه به خود رفتار باز می گردد و گاه از آن رفتار، صفات درونی و ویژگی های ناپسند برداشت می شود، بی آنکه خود رفتار بد و ناپسند باشد. بنابراین، تهمت زدن، نوعی وهم و خیال است؛ به این معنا که انسان، رفتاری را از فردی می بیند و تصور می کند که آن رفتار، نوعی رفتار بد است یا از نیت بدی سرچشمه گرفته است.<sup>۲</sup>

بهت: تحیر «فیهت الذی کفر» ((کافر مبہوت و متحیر شد.))<sup>۳</sup> بهتان [بہت] دروغی است که شخص را مبہوت می کند ((سبحانک هذا بہتان عظیم)) نور: پاک و منزہی تو این بہتانی بزرگ است.<sup>۴</sup> در مفردات راغب گفته شده: جا بالبہیتہ : یعنی دروغ. کنایہ از بہتان زنا زدن بہ زنان پاک است و آیہ ((هذا بہتان عظیم)) یعنی دروغی کہ شنونده اش را مبہوت و متحیر می کند.<sup>۵</sup> بہتان و تهمت عبارت است از اینکه انسان در حق غیر بہ چیزی کہ راضی نیست دروغ بگوید. بہ عبارت دیگر چیزی را بہ دروغ بہ دیگری نسبت دہد و شخصی کہ مرتکب گناہ و عمل زشتی نشدہ بہ انجام آن متہم کند و یا عیب و نقضی را کہ در او نیست، بہ او بچسباند و فرقی نیست کہ این نسبت دروغ در حضور او باشد یا در غیاب. بہتان و تهمت از گناهان کبیرہ است و در قرآن مجید بہ شدت از آن نہی، و عذاب شدیدی برای آن ذکر گردید.<sup>۶</sup> تهمت بہ معنای بدگمانی است ولی بہتان، بہ کسی دروغ بستن است. بہتان از روی اگاهی، اما بہ دلیل دشمنی یا دفع بلا از خود صورت می گیرد ولی تهمت از روی بدگمانی و سوظن. ہر دو، مورد نکوہش قرار گرفتہ اند.<sup>۷</sup> نراقی از عالمان اخلاق در تعریف بہتان می گوید: بہتان این است کہ دوبارہ مسلمانی چیزی گفتہ شود کہ او را ناخوش آید و در وی نباشد. حال اگر این گفتار در غیاب وی باشد، دروغ و غیبت است و اگر در حضورش باشد، بدترین دروغ و تهمت است. بہ ہر تقدیر گناہ آن از غیبت و دروغ شدیدتر است.<sup>۸</sup>

۱. فراہیدی، العین، ج ۴، ص ۵۴.

۲. تہرانی، اخلاق الہی، ج ۴، ص ۱۴۴.

۳. قرشی، قاموس قرآن، ج ۱، ص ۲۳۹.

۴. همان.

۵. راغب اصفہانی، مفردات الفاظ قرآن، چ دوم، ص ۳۱۶.

۶. مظہر قراملکی، عاقبت گناہان کبیرہ، چ اول، ص ۲۲۹.

۷. ہاشمی، اخلاق در نہج البلاغہ، چ ۴، ص ۲۲۵.

۸. نراقی، جامع السعادات، ج ۲، ص ۳۱۵.

## ۱) پیامدهای فردی تهمت از منظر اسلام:

پیامدهای فردی تهمت از منظر اسلام فراوان است که برخی از آنها در ذیل بررسی می‌شود.

### الف) از بین رفتن ایمان

ریشه‌ی افترا ضعف ایمان و اعتقاد نداشتن به آثار و نتایج بد آخروی این صفت زشت است. راه چاره اش هم تقویت ایمان و اعتقاد به اصول و فروع دین است و مطالعه و تدبر و تفکر کردن در عقوبت ها و گرفتاری های آخروی آن است.<sup>۱</sup> تهمت و بهتان، از جمله گناهانی است که ایمان انسان را از بین می‌برد و باعث می‌شود فرد تهمت زننده اثرات ناشی از تهمت را بر بار آخرتی خویش حمل نماید و پاسخگوی هریک از آن اثرات باشد؛ چنانکه امام صادق (علیه السلام) فرموده است: ((والبهتان علی البری اثقل فی الجبال الرسیات؛<sup>۲</sup> بهتان زدن به آدم بی گناه سنگین تر از کوه‌های استوار است)). به تعبیری کوه استوار با زلزله های شدید هم تکان نمی خورد، اما تهمت آنقدر سنگین است که کوه با عظمت و استوار را هم می‌لرزاند و نمی تواند بار این گناه با عظمت و کبیره را تحمل کند. همچنین امام صادق (علیه السلام) فرموده است: ((اذا اتهم المؤمن اخاه انما الايمان من قبله کما ينما الملح فی الماء؛<sup>۳</sup> هرگاه مؤمن به برادر دینی خود تهمت زند، ایمان از دلش همچون نمک در آب از بین می‌رود)). از آثار سوء تهمت این است که موجب از بین رفتن ایمان در انسان می‌شود. در حقیقت بسیاری از اعمال انسان بر ایمان او تاثیر می‌گذارد. وقتی ایمان انسانی ذوب شد و دیگر اثری از ایمان در قلبش باقی نماند جایگاهش دوزخ است. برای هر چیزی نشانه ای است، امور باطنی نشانه هایی دارد، نشانه ایمان ترک تهمت و نشانه بی ایمانی گرفتاری به تهمت است. امام علی (علیه السلام) فرموده است: المؤمن لا یغش اخاه، ولا یخونه، ولا یحذله، ولا یتهمه؛ مؤمن با برادر مؤمنش فریبکاری نمی‌کند و به او خیانت نمی‌ورزد و او را خوار نمی‌سازد و به او تهمت نمی‌زند.<sup>۴</sup> تهمت زدن به بی‌گناه و دروغ بستن به کسی در پیش روی وی، از رذایل اخلاقی و گناهان کبیره است که در آیات قرآن نکوهش و مذمت شده است. در روایات نیز علاوه بر نکوهش آن به پیامدهای منفی آن اشاره شده است. پیامبر اسلام (صل الله علیه وآله وسلم) در این باره می‌فرماید: ((کسی که به مرد یا زن با ایمان تهمت بزند و یا درباره او چیزی بگوید که در او نیست، خداوند در روز قیامت او را بر تلی از آتش قرار می‌دهد تا از مسولیت آنچه گفته است درآید)).<sup>۵</sup> بنابراین برای شناخت بهتر و بیشتر این رذیله اخلاقی و آثار و پیامدهای مخرب آن نیاز است دیدگاه قرآن را نسبت به آن مورد بحث قرار داد.

۱. مظهر قراملکی، عاقبت گناهان کبیره، ج ۱، ص ۲۳۱.

۲. صدوق، الامالی، ص ۲۴۵.

۳. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۶۱.

۴. ابن بابویه، الخصال، ج ۲، ص ۶۲۲.

۵. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲، ص ۲۸۷.

## ب) گرفتاری در عذاب آخروی

بهتان و تهمت از گناهان کبیره ای است که از نظر اسلام امری به شدت مذموم و ناپسند است در این راستا خداوند متعال برای شخص تهمت زننده مجازات آخروی در نظر گرفته است؛ چنانکه پیامبر اکرم (صل الله علیه وآله وسلم) فرموده است: ((من بهت مومنا او مؤمنه او قال فيه ما ليس فيه اقامه الله يوم القيامة على تل من نار حتى يخرج مما قاله فيه؛<sup>۱</sup> هر کس به مؤمنی یا مؤمنه ای بهتان زند یا افتزایی بدهد، به آن چه که در او نیست؛ در روز قیامت خداوند او را بر تلی از آتش نگه می دارد تا اینکه از عهده کلامی که بر وی بسته است، بیرون آید)). ((در حقیقت رواج این کار ناجوانمردانه در یک محیط، سبب به هم ریختن نظام و عدالت اجتماعی و آلوده شدن حق به باطل و گرفتار شدن بیگناه و تبرئه گناهکار و از میان رفتن اعتماد عمومی می شود)).<sup>۲</sup> کسانی که به جای انتقاد سالم و سازنده، فقط به فکر آشکار کردن عیوب مردم باشند تا از اعتبار آن بکاهند، مرتکب گناهی بزرگ شده اند که به خاطر آن عذابی دردناک پیش رو خواهند داشت، قرآن کریم در این باره می فرماید: ((ان الذين يحبون ان تشيع الفاحشه في الذين امنوا لهم عذاب اليم في الدنيا و الآخرة و الله يعلم و انتم لاتعلمون؛ کسانی که دوست دارند کارهای بسیار زشت مانند آن تهمت بزرگ در میان اهل ایمان شایعه شود، در دنیا و آخرت عذابی دردناک خواهد داشت، و خدا می داند و شما نمی دانید)).<sup>۳</sup> تهمت باعث به هم ریختن عدالت اسلامی می شود و از زشت ترین کارهایی است که اسلام آن را به شدت محکوم ساخته است، در آیه شریفه می فرماید: ((و من يكتسب خطيئة او اثما ثم يرم به بريئا فقد احتمل بهتانا و اثما مبينا)).<sup>۴</sup> پیامبر اسلام (صل الله علیه وآله وسلم) فرمود: هر کس به زن یا مرد با عفتی نسبت زنا و بی عفتی دهد، خداوند کارهای نیک او را نابود می کند و روز قیامت هفتاد هزار فرشته او را از پیش رو و پشت سه تازیانه می زنند و عقرب ها و مارها گوشت بدن او را می گزند، پس فرمان داده شود که او را به آتش ببرند.<sup>۵</sup> باز آن حضرت فرمود: هر کس به زن یا مرد مومنی تهمت بزند یا بگوید درباره او چیزی را که ندارد، خداوند در روز قیامت وی را روی تلی از آتش نگه می دارد تا اینکه خارج شود از آنچه گفته است.<sup>۶</sup> نیز فرمود: تهمت زدن به بی گناه از کوههای عظیم نیز سنگین تر است.<sup>۷</sup> امام صادق (علیه السلام) فرمود: هر کس به برادر ایمانی خود تهمت بزند، ایمان او از بین می رود؛ چنانکه نمک در آب از بین می رود.<sup>۸</sup> همچنین فرمود: هر کس به مرد یا زن مؤمنه ای آنچه را که در آنها نیست افترا بدهد و بگوید، خداوند روز قیامت او را در طینت خیال نگه دارد تا از عهده آنچه گفته است

۱. صدوق، عیون الاخبار الرضاعیه السلام، ج ۲، ص ۳۴.

۲. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۴، ص ۱۲۱.

۳. نور: ۱۹.

۴. نسا: ۱۱۲.

۵. حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۲۸، ص ۱۷۴.

۶. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۲۷، ص ۱۹۴.

۷. همان.

۸. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۶۱.

تشخیص و خاک سیاه بر این خرد! هر جنایت کار و آدم کشی، قتل را نشانه زیرکی و رشادت می‌داند. مفتری، یقین بداند که خودش هم سرانجام به آتش افترای خود خواهد سوخت.<sup>۱</sup>

### ت) از بین رفتن صمیمت و روابط انسانی

پیامبر اسلام، عقد اخوت بین مسلمان ها را در صدر اول اجرا فرمود و اخوت بین تمام مؤمنان برقرار شد. دستوری که آیه شریف قرآن در بردارد، نهی از بدگویی پشت سر برادر دینی است؛ به دلیل آن که صمیمت آن ها را از بین می برد و نقاط ضعف افراد را آشکار می کند و موجب ایجاد دشمنی میان برادران اهل ایمان می شود. آبهتان و تهمت، موجب نابودی حرمت های برادری و روابط انسانی می شود و عدم اعتماد و ترس از اطمینان را فراهم می کند. امام صادق (علیه السلام) فرموده است: من اتهم اخاه فی دینه فلا حرمة بینهما؛ آن کسی که به برادر دینی خودش تهمت بزند، دیگر حرمتی بین آن دو باقی نمی ماند.<sup>۲</sup> کلمه فی دینه در روایت، بیانگر تهمت زدن به برادر ایمانی است. تهمت و بهتان موجب می شود که آبروی شخص در میان مردم ریخته شود و بدین ترتیب امنیت و آبروی انسان ها مورد تهدید قرار می گیرد. <sup>۳</sup> دین الهی همچون ریسمانی است که در اثر توسل به آن، رابطه برادری ایمانی برقرار می گردد. و این پیوند از پیوند نسبی و سببی بسیار محکم تر است؛ در حالی که با تهمت زدن به برادر دینی، این رابطه محکم قطع می شود بر این اساس انسان مؤمن که به مبدا و معاد اعتقاد دارد، هرگز به دیگری تهمت نمی زند حتی اگر انسانی دین نداشته باشد، سرشت انسانی اش به او اجازه این کار را نمی دهد، مگر آن که از فطرت پاک انسانی به خوی حیوانی گرویده باشد. یک نکته این است که اگر او سبب شود که مردم گناه کنند در آن شریک است و چون سوء ظن از مهلکات است، شارع مقدس برای این که نفوس مردم از آن مصون بماند خود را در معرض تهمت قرار دادن نهی کرده و فرموده است: ((اتقوا من مواضع التهم)). روایت است که پیغمبر (صل الله علیه وآله وسلم) با همسر خود صفیه دختر حبی بن اخطب در بیرون خانه سخن می گفت: مردی از انصار بر حضرت گذشت رسول خدا (صل الله علیه وآله وسلم) او را صدا زد و فرمود: ای فلان! این همسر من صفیه است. وی عرض کرد: یا رسول الله! مگر ما به تو جز گمان نیک می بریم؟ فرمود: شیطان همچون خون در آدمی جریان دارد، ترسیدم که در تو نیز داخل شود بنگر که چگونه رسول خدا (صل الله علیه وآله وسلم) بر دین او شفقت دارد و آن را پاس می دارد، و چگونه به امت خود طریق احتراز از تهمت را می آموزد، تا آنجا که حتی عالم پارسای معروف به تقوا و دینداری نپندارد که مردم جز گمان نیک به او نمی کردند، و این باعث خود ستایی و غرور او نشود زیرا آنچه درباره سرور و اشرف انبیاء امکان دارد درباره دیگری چگونه امکان ناپذیر است هرچند به درجه بالای علم و ورع رسیده باشد. سر مطلب این است که: آدمی هر چند پارسا و عالم باشد، مردم همه او را یکسان و به یک نظر

<sup>۱</sup> صدر، دروغ، ج ۲، ص ۱۶۳.

<sup>۲</sup> طباطبایی، المیزان، ج ۱۸، ص ۴۸۴.

<sup>۳</sup> کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۳۶۲.

<sup>۴</sup> مصباح یزدی، اخلاق در قرآن، ج ۳، ص ۲۷.

نمی بینند، بلکه اگر بعضی او را به دیده رضا و احترام می نگرند بعضی دیگر با چشم دشمنی و نفرت نگاه می کنند.<sup>۱</sup> شاید بر این اساس باشد که خداوند در آیه ۱۲ سوره نور نسبت به افرادی که تهمت را می شنوند و در برابر آن سکوت می کنند، گلایه کرده است: لولا اذ سمعتموه ظن المؤمنون و المومنات بانفسهم خيرا و قالوا هذا افك مبين؛ چرا هنگامی که این تهمت را شنیدید، مردان و زنان با ایمان نسبت به خود و کسی که همچون خود آنها بود گمان خیر نبردید و نگفتند این دروغی بزرگ و اشکار است. عبارت چرا گمان خیر به خودشان نبردند، به این مسئله اشاره می کند که آحاد جامعه باید سایرین را مانند خود بدانند و آنچه را برای خود می پسندد، برای دیگران بیسندد و چیزی را در حق خود مذموم می داند و از آن اکراه دارد، در مورد سایرین نیز آن را ناپسند بشمرد. استاد شهید مطهری می گوید: (...قرآن کریم تکیه فراوانی روی این مطلب دارد که جو جامعه اسلامی، جو تهمت و بهتان و افترا و بدگویی نباشد). مردم مسلمان هر وقت چیزی در مورد برادران و خواهران مسلمان خود شنیدند، مادام که به سر حد یقین قطعی نه ظن و گمان نرسیده اند که جای شک و شبهه نباشد و یا بینه شرعی اقامه نشده است، وظیفه شان این است که آنچه می شنوند، به اصطلاح معروف (از این گوش بشنوند و از گوش دیگر بیرون کنند).<sup>۲</sup>

### ث) تبلیغ امور ناشایست در جامعه

یکی از منزلت هایی که خداوند به انسان داده، این است که او به دیگران خیر می رساند و از خیر دیگران نیز بهره مند می شود. تهمت و غیبت باعث می شود که خیرات از جامعه رخت بر بندد و صلاحیت های افراد زیر سوال برود و زشتی های آنها تبلیغ و ترویج شود.<sup>۳</sup> از آنجا که غیبت، بیان عیب و نقص شخص یا بازگفتن کار زشت او در غیاب او است، با این رفتار، زشتی آن عمل ناپسند از بین می رود؛ چنانکه اگر شنونده، در مقابل غیبت کننده سکوت اختیار کرده، عکس العملی نشان ندهد، باعث می شود او در انجام این کار جسارت بیشتری یابد و زشتی غیبت و تهمت را درک نکند، همچنین زشتی و قبحی که عمل بازگو شده، پیش از غیبت، نزد شنونده داشته است، شکسته یا دست کم ضعیف می شود. حضرت صادق (علیه السلام) می فرماید: من قال فی مؤمن ما راته عیناه و سمعته اذناه فهو من الذین قال الله عزوجل: ((ان الذین یحبون ان تشیع الفاحشه فی الذین آمنوا لهم عذاب الیم))؛<sup>۴</sup> هر کس درباره مؤمنی، آنچه از عیب و نقص او را که با چشم دیده یا با گوش شنیده است بازگوید، از کسانی است که خداوند عزوجل درباره آنان می فرماید: قطعاً کسانی که دوست دارند، زشتی ها در بین کسانی که ایمان آورده اند، منتشر شود، برای ایشان عذابی دردناک است.<sup>۵</sup> هر یک از گناهان سه گانه غیبت، تهمت و بهتان، به صورت بالقوه می تواند روی شنوندگان اثر کند و دید آنها را نسبت به فرد

۱. نراقی، علم اخلاق اسلامی، ج ۱، ص ۳۴۳.

۲. مطهری، مجموعه آثار استاد شهید مطهری، ج ۲۶، ص ۴۱۹.

۳. طباطبایی، المیزان، ج ۱۸، ص ۴۸۵.

۴. نور: ۱۹.

۵. کلینی، الکافی، ج ۵، ص ۳۳۱.

مورد نظر عوض سازد تا جایی که با او قطع رابطه کنند و از رفت و آمد با او بپرهیزند این کار شاید در بدو امر مسئله مهمی نباشد، اما اگر همه جامعه را این آفت در میان بگیرد و همگان به دلیل افشای عیوبشان از یکدیگر قطع ارتباط کنند، چه بلایی بر سر اجتماع مسلمانان می‌آید. در حقیقت این اعمال همانند خوره ای است که پیکره اجتماع مسلمانان را می‌خورد و رشته حیات آنها را قطع می‌سازد.<sup>۱</sup> ریشه رفتار ناپسند تهمت را نیز، همانند بسیاری از رفتارهای زشت دیگر، باید در رذایل اخلاقی که از عدم اعتدال قوای درونی انسان پدید می‌آیند، جستجو کرد. حسد، طمع، ترس از مجازات و انتقام جویی و... رذائلی هستند که موجب بروز این رفتار زشت می‌شوند. گاه انسان از روی حسادت به کمالی که در دیگری وجود دارد، به متهم ساختن وی اقدام می‌کند تا به این وسیله کمال او نادیده گرفته شود. گاه به سبب واهمه ای که از مجازات اعمال خودش دارد به دیگری اتهام می‌زند و گاه حرص و طمع برای رسیدن به مقام و رتبه متهم، او را به تهمت وای می‌دارد. البته توجه به این نکته ضرورت دارد که نیروی درونی (واهمه) که همان ترس از مجازات است و ریشه توهم و بدگمانی است در تمام این موارد نقش مهمی را ایفا می‌کند تا در برابر اعمال زشت خویش و برای تبرئه خود به دیگری تهمت بزند.<sup>۲</sup>

## نتیجه گیری

نتیجه ای که از این بحث حاصل شده، تهمت یکی از بدترین و زشت ترین گناهان کبیره ای است که در آیات قرآن، نکوهش و مذمت شده است چون انسان چیزی را به دروغ به دیگری نسبت می‌دهد در حالی که او مرتکب گناه یا عمل زشتی نشده است. تهمت از ریشه وهم به معنای اظهار بدگمانی است که به دل انسان راه یافته است. تهمت موجب نا امنی اخلاقی در جامعه و خانواده می‌شود با رواج بهتان هیچکس درباره آبروی خود ایمنی نخواهد داشت کسی که مؤمنی را به ارتکاب عملی خلاف متهم می‌سازد آبروی او را می‌برد و با توجه به سنت‌های تغییر ناپذیر الهی، فرد تهمت زننده از مکر الهی مصون نمی‌ماند و خود نیز سرانجام رسوا می‌شود لذا ظلمی که با تهمت بر کسی روا داشته می‌شود بسیار بزرگ است. کسی که بهتان می‌زند به خود و خدا و دیگران خیانت کرده است اگر انسان بتواند رذائل اخلاقی را از دل بیرون کند و دل را جای خدا سازد به سراغ تهمت نمی‌رود و در درمان این بیماری مؤفق می‌شود. تهمت و بهتان از جمله گناهانی است که ایمان انسان را از بین می‌برد و باعث می‌شود فرد تهمت زننده اثرات ناشی از تهمت را بر بار آخرتی خویش حمل کند. یکی از بهترین راه ها برای کنترل زبان آن است که تا می‌توانیم سکوت اختیار کنیم و در جمع کمتر سخن بگوییم زبان کلید هر خوبی و بدی است و شایسته است که مؤمن بر زبان خود مهر بزند همانطوری که بر طلا و نقره اش مهر می‌زند. کسانی که بدون دلیل به مومنان تهمت می‌زنند باید بدانند که دچار گناه بزرگی شده و باید به سرعت از گناه خود توبه کرده و

---

<sup>۱</sup>. همان، ص ۴۸۴.

<sup>۲</sup>. تهرانی، اخلاق الهی، ج ۴، ص ۱۵۸.

از کسی که به او تهمت زده اند، حلالیت بطلبند. بنابراین با پرهیز از مواضع تهمت هم از نظر فردی و هم از نظر اجتماعی جامعه ای با آرامش و امنیت و سالم خواهیم داشت.

## فهرست منابع

### \*قرآن کریم

- (۱) ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، **تحف العقول**، قم: جامعه مدرسین، چاپ دوم، ۱۴۰۴ق.
- (۲) آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، تهران: دانشگاه تهران، ۱۳۳۹.
- (۳) بابویه، محمد علی، **الخصال**، تهران: ناشر کتابچی، ۱۳۷۷.
- (۴) تاجانی، شهرام، **گناهان کبیره زبان**، قم: شهریار، چاپ اول، ۱۳۸۹.
- (۵) حر عاملی، محمد بن حسن، **وسائل الشیعه**، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۹.
- (۶) حسینی نیشابوری، علی اکبر، **سلسله سخنرانی های استاد رفیعی**، قم: انتشارات دارالمبلغین، چاپ اول، ۱۳۸۹.
- (۷) خمینی، سیدروح الله، **شرح چهل حدیث**، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ نهم، ۱۳۷۵.
- (۸) راغب اصفهانی، حسین، **مفردات الفاظ قرآن**، قم: انتشارات مرتضوی، چاپ دوم، ۱۳۷۵.
- (۹) صدر، سیدرضا، **دروغ**، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ دوم، ۱۳۷۸.
- (۱۰) صدوق، محمد بن علی، **الامالی**، تهران: کتابچی، بی تا.
- (۱۱) صدوق، محمد بن علی، **عیون اخبار الرضا علیه السلام**، تهران: نشر جهان، چاپ اول، ۱۳۷۸ق.
- (۱۲) طباطبایی، محمد حسین، **المیزان**، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ بیست و چهارم، ۱۳۸۶.
- (۱۳) فراهیدی، خلیل بن احمد، **العین**، قم: انتشارات هجرت، چاپ دوم، ۱۴۱۰ق.
- (۱۴) قرشی، علی اکبر، **قاموس قرآن**، تهران: دارالکتب اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۸۷.
- (۱۵) کلینی، محمد بن یعقوب، **الکافی**، قم: اسوه، چاپ اول، ۱۳۷۰.
- (۱۶) مجلسی، محمدباقر، **بحار الأنوار**، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۳ق.
- (۱۷) مدرسی، محمد تقی، **تفسیر هدايت**، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ۱۳۷۸.
- (۱۸) مصباح یزدی، محمد تقی، **اخلاق در قرآن**، قم: مؤسسه امام خمینی (ره)، ۱۳۸۴ش.
- (۱۹) مطهری، مرتضی، **مجموعه آثار استاد شهید مطهری**، تهران: صدرا، چاپ اول، ۱۳۸۷.
- (۲۰) مظهر قراملکی، حمید، **عاقبت گناهان کبیره**، قم: وحدت بخش، چاپ اول، ۱۳۹۱.

- (۲۱) مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب اسلامی، ۱۳۷۱ ش.
- (۲۲) نراقی، محمد مهدی، جامع السعادات، بیروت: منشورات الاعلمی للمطبوعات، چاپ سوم، ۱۹۸۸ م.
- (۲۳) نراقی، مهدی، علم اخلاق اسلامی، تهران: نشر حکمت، ۱۳۸۱.
- (۲۴) نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل البيت، ۱۴۰۸ ق.
- (۲۵) هاشمی، سیدحسین، اخلاق در نهج البلاغه، قم: مؤسسه بوستان کتاب، چاپ چهارم، ۱۳۸۹.
- (۲۶) هرانی، مجتبی، اخلاق الهی، تهران: مؤسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، چاپ اول، ۱۳۸۱.